

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/10 Spring 2016, p. 343-360

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9581>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 16.04.2016

✓ Accepted/Kabul: 29.06.2016

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Mehmet NARLI – Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

This article was checked by iThenticate.

EBU MUKBİL KEMAL'İN “DÜLGERİN KIZI” ADLI ROMANINDA GAYRİMÜSLİM OSMANLI VATANDAŞLARI

Seda Gül KARTAL*

ÖZET

Çeşitli gazetelerde yazmış ve roman türünde de eserler vermiş olan Ebu Mukbil Kemal Bey, daha çok 1905-1908 yılları arasında Matbuat-ı Dâhiliye Müdürlüğü görevinde bulunduğu müddet boyunca yaptığı icraatlar ve sansürlerle anılmıştır. Bu nedenle olsa gerek yazar kimliği geri plânda kalmış olan Ebu Mukbil Kemal'in 1870'li yılların İstanbul'unu anlatan *Dülgerin Kızı* (1903) adlı romanı, çoğunluğunu gayrimüslim unsurların oluşturduğu şahıs kadrosuyla dikkat çekmektedir. Bu unsurların birbirleriyle ve Türklerle olan münasebetlerine geniş yer verilen romanda, Osmanlı'nın çok milletli yapısı yansıtılmaktadır. Bu çalışmada, yazarın Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslim şahısları romanında nasıl bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirdiği, hangi hususiyetleriyle ön plâna çıkardığı ve cemiyet içinde nasıl konumlandığı devrin toplumsal arka plânı göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Romanda mensup oldukları din ve millet ile tanımlanan bu gayrimüslim unsurlar, tek tip olarak ele alınmamış, her biri değişik hususiyetleriyle tebarüz ettirilmiş ve değerlendirilmişlerdir. Türklerle uzun yıllar bir arada yaşamaları, samimî ve dostane ilişkiler kurmaları vesilesiyle de Osmanlı-Türk kültüründen etkilenen bazı şahıslar, yazar tarafından idealize edilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin kendisine bağlı gayrimüslim unsurlarla siyasî problemler yaşadığı bir dönemde kaleme alınan romanda, bir arada yaşayan farklı milletlere mensup şahısların birbirleriyle birlik, beraberlik ve dayanışma içinde yaşadıkları gösterilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: gayrimüslim, din, kimlik, milliyet, Osmanlılık, Ebu Mukbil Kemal, Dülgerin Kızı.

---

* Dr. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, El-mek: sedagulkartal@gmail.com

---

**NON-MUSLIM OTTOMAN SUBJECTS IN EBU MUKBİL
KEMAL’S NOVEL, “DÜLGERİN KIZI”**

ABSTRACT

Ebu Mukbil Kemal, who wrote in various newspapers and authored several novels, is mostly known for his practices and censorship during his position as director of Directorate of Censorship (Matbuat-ı Dâhiliye) between the years 1905-1908. It may be for this reason that his identity as an author was overshadowed by his position and his novel, *Dülgerin Kızı* (1903) is a subject of attention with its cadre of personas, most of them non-Muslims. In the novel, which focuses on these subjects and the way they interact with the Turks, the multinational side of the Ottomans. This study analyzes how the author interpreted the non-Muslim Ottoman subjects in his novel, which characteristics he emphasized and how he placed them in society within the context of the social background of its period. These non-Muslim subjects, described based on their religious and ethnic backgrounds are not interpreted with a stereotypical approach, each one of them were represented with and evaluated as different characteristics. Character who was influenced by Ottoman-Turkish culture due to their lost shared past with Turks, and who established intimate and friendly relations were idealized by the author. Furthermore, in the novel that was written around the time when the Ottoman State had problems with non-Muslims under its reign, it is depicted that various people from other nations can live together, show solidarity and cooperation.

STRUCTURED ABSTRACT

Ebu Mukbil Kemal, who wrote in various newspapers and authored several novels, is mostly known for his practices and censorship during his position as director of Directorate of Censorship (Matbuat-ı Dâhiliye) between the years 1905-1908. Ebu Mukbil Kemal’s, who has been writing in various newspapers and has published novels, novel, *Dülgerin Kızı*, which includes many non-Muslim characters among others, was published in series by Malûmat newspaper and then, published as a book in 1903. In the book, which depicts the Istanbul in the 1870s and tells the story of local non-Muslims who are Greek and Armenian, especially focuses on their conversation with the Turks. By this means, it has been desired in the novel to reflect the multi-national structure of Ottoman Empire by focusing on the daily lives of people who lived together and had close relationships and belonged to different nations and religions.

By the 19th century, with the influence of the nationalism movement and the incitement of the western countries, non-Muslims who lived within the borders of Ottoman Empire had started to carry out separatist actions. For his reason in the Tanzimat period, the Ottomanness policy aiming to gather the groups pertaining to different nations, namely religions, which are found within the body of Ottoman Empire under the “Ottoman Nation” roof, emerged. And in his novel which he wrote in such political environment, we want to evaluate the attitude of the author towards the local non-Muslims and how he tackled the multi-national structure of the state. For this reason,

---

Turkish Studies

although among the persons who exhibited second or third handed importance there were non-Muslim citizens from Malta, Greece and Italia in the novel, we merely included non-Muslim persons who belonged to Ottoman Empire citizenship. As for the Turkish characters, we mentioned them because of their connection to these persons. In this study, the social status of the non-Muslims who took place in the novel, the relationships and cultural interactions with the other nations with whom they lived together, personal secrecy, their attitudes and behaviors before the events will be examined in association with the social life of the era. Furthermore, these persons will be classified as Rums, Armenians and Jewish according to their nationalities, and the ones whose nationality are unknown however declared as from the Ottoman citizenship, will be analyzed in a different category. Before moving onto the analysis of the non-Muslim persons in the novel, let us briefly summarize the case:

Yorgi, who had to go to the Napoli with his Italian spouse for a matter of legacy, commended his daughter Artemisya, who he thought was not suitable for a long sea voyage, to carpenter İstavro and his spouse's care. When their ship sank and they lost their lives their daughter had no close relative left so İstavro and his spouse decided to bring her up like their own. Artemisya flourished as she grew into being a young lady and so many men wanted to marry her. When Aleksandre Plamidi, who was one of the men wanting to marry her, failed to marry her he decided to abduct her. As soon as İstavro's close friend and neighbor Mustafa Efendi found out about this wicked thought, with the help of the young lads of the neighborhood he prevented him from doing so. After this incident, Palamidi fled to Greece and disappeared without a trace. He returned to İstanbul after a couple of months and attempted to abduct the girl again, one thing is that this time he succeeded in doing so. After being satisfied with Artemisya, whom he kept by his side by force, he disappeared. Having been sold to a brothel by evil-minded people, Artemisya was saved by Artin with whom she was to fall in love later. Two youth could not get married due to the obstruction of Artin's family. For this reason, although she was pregnant with a baby, she deserted Artin and went back to his old neighborhood and settled in Mustafa Effendi's place for her father passed away when she was absent. There she obtained a paper, which was left by his father before his death and containing information regarding her biological family, addressed to Italian Consulate. By this, she learned who her biological family was and demanded the legacy inherited by her family by going to the Consulate. Having delivered her baby, Artemisya went to Napoli with Mustafa Effendi to receive the legacy. Having found out that Artin was also in Napoli at the time, Mustafa Effendi brought two youth together.

It has been confirmed that there are 38 local non-Muslim persons in the novel. 18 of which are Rums, 16 of which are Armenians and one of which is Jewish. Moreover, nationality of 3 persons who were understood to be a citizen of Ottoman Empire was not specified. When these persons' personal secrecy, attitudes and behaviors before the events and evaluations of the author about them are taken into consideration, it has been observed that 13 of them contain positive and 10 of them harbor negative characteristics. It has been confirmed that for 15 of them the author did not give any evaluation, whether positive

Turkish Studies

or negative. The author did not make general judgements with respect to the non-Muslim persons, but dealt with them on the basis of their personal secrecy, moral standing and reactions given towards events. That being said, the criterion of the author upon evaluating and qualifying a character as bad or good is not the religion identities and ethnics of the characters but the social values and norms, how attached they are to the moral understanding defined by these norms, and to what extent they adjusted their behavior according to that. For his reason, not only non-Muslim persons with negative characteristics were encountered with in the novel, but Muslim-Turk persons were also found to be in the novel as well. In line with this fact, it has been seen that no reference regarding the characters' nationality or religion were made by the author.

Furthermore, an impression embracing the notion that a part of non-Muslim people were indeed in good relationships with each other and especially with Turks was given. It has been observed that this relationship concept manifested itself as a form of co-operation and solidarity. Turks and non-Muslim persons sharing the same neighborhood were observed to build up warm and intimate neighborhood relations, and apart from that persons with the nationality of Rum or Armenian married each other. It has been found that these persons shared resemblance in terms of traditions and culture under the influence of living together for long years as well. This resemblance exhibited its presence in the language affair as well. Just as there were Ottoman citizens with the nationality of Rum and Armenian who could speak Turkish with a good command, the presence of persons who spoke Greek and Armenian were also present. Furthermore, it has been observed that there were certain persons who adopted Ottoman social identity apart from their own ethnic and national identity and reflected this in their attitudes and behaviors. Artemisya, with the nationality of Rome's Rum, dwelt in a neighborhood located in Galata and where for the most part Muslims lived. For this reason, in shaping the personality of Artemisya, this neighborhood and its close relationships among residents had a substantial influence in terms of culture. For instance; on account of avoiding appearing before foreign guys, preferring Turkish instead of her mother tongue Greek, showing no interest to western style entertainment, the author states that she is of Ottoman culture. Artemisya who defines herself with her "Ottoman" nationality and applauded by Muslim-Turks thereof is also idealized by the author. Another person who attracts attention is Anton, who is of Armenian nationality. Artin completed his education in Mekteb-i Sultani where youth of all nationalities within the Ottoman Empire's borders were being taught altogether in accordance with "Ottomanness" ideology. Thanks to this education and his diligence, Artin, who was appointed to a high position in abroad as a representative of Ottoman Empire, was also one of the persons idealized by the author.

It has been observed that Rums occupied jobs such as; carpentry, barkeeping, salesmanship, translator/interpreter, the grocery business, service/maid, boating and prostitution; Armenians occupied jobs such as; artisanship, tradesman, and government official; A doctor with Jewish nationality; and among the persons with undefined nationality there were two theatre player and one mariner. In point of having

---

Turkish Studies

several and different jobs, it has been seen observed that non-Muslim citizens participated in all walks of Ottoman social life.

Keywords: non-Muslim, religion, identity, nationality, Ottomanism, Ebu Mukbil Kemal, Dülgerin Kızı.

Giriş

Ebu Mukbil Kemal Bey, 1905-1908 yılları arasında iç basın denetiminden ve kitaplara ruhsat vermekten sorumlu olan Matbuat-ı Dâhiliye Müdürlüğü¹ görevinde bulunmuş, bu görevdeyken yaptığı sert icraatlar ve uyguladığı sansürlerle tanınmıştır. Bilhassa sarayla bilâvasıta temasta olmasından dolayı sansür işini fazlasıyla ciddiye almış olduğu (İskit 1943: 93), bu sebeple de sansürü tahammül edilemez bir dereceye vardırıarak sansür uyguladığı yayınlarda padişahı ve sarayı alkıştan başka bir şey bırakmadığı (Tokgöz 2012: 151) iddia edilmiştir. Bu görevinden önce kendisi de çeşitli gazetelerde yazan ve roman sahasında eserler veren Ebu Mukbil Kemal'in *Dülgerin Kızı* adlı romanı, 1902 yılında yevmî Malûmat gazetesinde tefrika edilmiş², 1903'de de kitap olarak neşredilmiştir.³

Osmanlı-Türk edebiyatı temelde Müslüman-Türk karakterli bir edebiyattır. Yerli gayrimüslim toplulukların kendi dillerinde ortaya koydukları ayrı edebiyatlar bulunmakla birlikte merkezî edebiyatın dili Türkçedir. Bu edebiyata katılan yazarlar da çoğunlukla Müslüman/Türk yazarlardır, fakat bu edebiyatın roman ve hikâye türündeki örneklerinde Osmanlı Devleti'nin çok dinli ve çok milletli yapısı da kendisini göstermiştir. (Gökçek 2006: 9) *Dülgerin Kızı* da büyük çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu geniş şahıs kadrosu ile dikkat çekmektedir. 1870'li yılların İstanbul'unu anlatan ve Rum bir genç kız ile Ermeni bir delikanlının aşkı çerçevesinde teşekkül eden romanın vak'asında, bilhassa Rum ve Ermeni milletlerine mensup yerli gayrimüslim şahıslar ve onların sosyal hayatlarında birbirleriyle ve en çok da Türklerle olan münasebetleri önemli bir yer teşkil etmektedir. Böylece romanda, bir arada yaşayan ve yakın ilişkiler içerisinde olan farklı din ve milletlere mensup şahısların gündelik yaşantılarına odaklanılarak Osmanlı'nın çok milletli yapısı yansıtılmak istenmiştir.

19. yüzyılda Batılı devletlerin kışkırtmaları ve 1789 Fransız İhtilâli'nin ardından gelişmeye başlayan milliyetçilik hareketlerinin de etkisiyle Osmanlı Devleti'nin "sınırları içinde yaşayan gayrimüslim unsurlar, sosyal alandaki şikâyetlerini siyasî taleplerle birleştirerek devlete karşı isyan etmeye" (Alver 2013: 723) başlamışlardı. Bu sebeple Tanzimat döneminde, devletin "içinde bulunduğu dağılma sürecine karşı pragmatik bir önlem" (Somel 2009: 91) olarak, Osmanlı tâbiyetinde bulunan çeşitli milletlere, yani din ve mezheplere mensup grupları "Osmanlı milleti" çatısı altında bir arada tutmaya çalışan Osmanlılık siyaseti ortaya çıkmıştı. Biz de gayrimüslimlerin milliyetçi düşünceleri benimsedikleri ve içte ve dışta buldukları destekle ayrılıkçı faaliyetlerde buldukları böyle bir siyasî ortamda, saraya ve padişaha yakınlığı ile tanınan bir yazar tarafından kaleme alınan bu romanda; yerli gayrimüslimlerin ve devletin çok milletli yapısının ne şekilde ele alındığını değerlendirmek istiyoruz. Bu sebeple romanda ikinci ve üçüncü derecede önemli şahıslar arasında Malta, Yunanistan ve İtalya vatandaşı gayrimüslimler de bulunmasına rağmen çalışmamıza sadece Osmanlı tebaasına mensup gayrimüslim şahısları dâhil ettik. Türk karakterlere ise bu şahıslarla olan ilişkileri dolayısıyla değindik. Bu çalışmada, romanda yer alan yerli

¹ Matbuat-ı Dâhiliye Müdürlüğü, 1864'te çıkan Basmahane Nizamnamesine göre, gazete çıkaracaklara ruhsat vermek ve basılan gazetelerden verilen imzalı nüshaları teslim almakla görevli bir kurumdu. 1878 yılında kurulan Sansür Kurulu, bu Müdürlüğe bağlanmış ve memlekette çıkan her dilden gazete, dergi ile tiyatroların sansür ve denetlemesi, ayrıca basımevlerinin ve kitapçıların da Maarif Nezareti ile birlikte denetimi bu Müdürlüğün görevleri arasında yer almıştır. (Kudret, 1977, ss. 35-36)

² 2 Kanunisani 1317-10 Haziran 1318 tarihleri arasında tefrika edilmiştir.

³ 1319, İstanbul: Matbaa-i Tahir Bey, 920 s.

Turkish Studies

gayrimüslimlerin cemiyet içindeki konumları, bir arada yaşadıkları diğer milletlerle ilişkileri ve kültür bakımından etkileşimleri, kişisel hususiyetleri, olaylar karşısındaki tutum ve davranışları dönemin toplumsal hayatı ile ilişkilendirilerek irdelenecektir. Ayrıca bu şahıslar; Rumlar, Ermeniler ve Yahudi olarak milliyetlerine göre ayrılarak, Osmanlı tebaasından olduğu belirtilen, ama milliyeti belli olmayanlar da ayrı bir başlık altında, eserdeki önem sıralarına göre tahlil edilmeye çalışılacaktır. Romanda yer alan gayrimüslim şahısların tahliline geçmeden önce vak'ayı kısaca özetleyelim:

Rum milletine mensup Yorgi, İtalyan bir kadınla evlidir. Bir miras meselesi yüzünden eşi ile birlikte Napoli'ye gitmek mecburiyetinde kalınca gemi ile yapılacak uzun bir seyahate dayanamayacağını düşündüğü kızı Artemisya'yı, Dülger İstavro ile eşine emanet eder. Yorgi ve eşi, bindikleri geminin batması neticesinde hayatlarını kaybedince başka bir yakını olmayan kızı, dülger ve karısı öz evlâtları gibi büyütme kararı verirler. Artemisya genç kızlığa adım attığı dönemde oldukça güzelleşir ve birçok talibi çıkar. Bu taliplerden biri olan Aleksandre Palamidi, genç kız ile evlenmeyi başaramayınca onu kaçırmaya karar verir. Bu kötü düşüncesini İstavro'nun dostu ve komşusu Lüleci Mustafa Efendi öğrenir ve mahallenin gençleri ile birlikte ona mâni olur. Bu hadisenin ardından Palamidi, Yunanistan'a kaçarak izini kaybettirir. Birkaç ay sonra İstanbul'a dönerek genç kızı tekrar kaçırmaya teşebbüs eder ve bu defa emeline ulaşır. Bir süre zorla yanında tuttuğu Artemisya'dan hevesini alınca ortadan kaybolur. Bundan sonra art niyetli kişiler tarafından bir umumhaneye satılan genç kız, daha sonra âşık olacağı Artin tarafından oradan kurtarılır. İki genç, Artin'in ailesinin engel olması sebebiyle evlenemezler. Bu sebeple Artemisya hamile olmasına rağmen Artin'i terk ederek eski mahallesine döner ve yokluğunda babası hayatını kaybettiği için Mustafa Efendi'nin hanesine yerleşir. Burada babasının ölmeden evvel kendisine bıraktığı ve içinde öz ailesine ait bilgiler bulunan İtalyan Konsolosluğuna hitaben yazılmış bir evrak eline geçer. Böylece gerçek ailesinin kim olduğunu öğrenir ve Konsolosluğa giderek ailesinden kendisine kalan mirası talep eder. Artemisya, bebeğini dünyaya getirmesinin ardından mirasını almak için Mustafa Efendi ile birlikte Napoli'ye gider. Artin'in de o sırada Napoli'de olduğunu öğrenen Mustafa Efendi iki genci kavuşturur.

Rumlar

Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim reaya içinde en fazla nüfusa sahip millet olan Rumlar, bu romanın da şahıs kadrosunun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Romanın Rum milletine mensup başkişisi *Artemisya* hakkında verilen ilk bilgiler, ailesini henüz altı aylık bir bebekken kaybetmesi ve başka bir aileyi öz ailesi sanarak büyümesi ile ilgilidir. Yazar, etkileyici bir güzelliğe sahip olduğunu, "*kusursuz güzel*" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 303) ve "*pek nadir bulunan güzellere*" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 537) gibi ifadelerle destekleyerek her vesile ile tekrarlamasına rağmen onu fizikî özellikleri ile tasvir etmez. Bu sahip olduğu güzellik, kendisine hayranlık duyan kötü niyetli erkekler tarafından türlü felâketlere maruz kalmasına sebep olur, lâkin milliyeti ile ilişkilendirilmez.

Bir diğer özelliği ahlâk ve namus bahsinde hassas oluşudur. Örneğin kandırılarak satıldığı umumhanede bütün baskılara rağmen iffet ve haysiyetini muhafaza etmeye çalışır. Bu sebeple ve umumhaneye düşmesinde hiçbir kabahati ve mesuliyeti bulunmadığı için yazar/anlatıcı tarafından yargılanmaz ve ona ahlâklı bir kadın portresi çizilmeye devam edilir. Artin ile yaşadığı gayrimeşru ilişki de mûsamaha ile karşılanmakta, bu sebeple hiçbir şekilde iffetsizlikle suçlanmamaktadır. Bunu, yaşadığı ilişkinin evlilikle noktalanacak bir aşk münasebeti olması ile izah etmek mümkündür. Ayrıca iki gencin önce merhamet ve karşılığında gösterilen minnet duygusu ile başlayarak aşka dönüşen ilişkisi, onun gerektiğinde mutluluğundan feragat ve fedakârlık edebilecek bir karaktere sahip olduğunu gösterir. Bu münasebetten Artin'in ailesinin hoşnut olmadığını

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

öğrendiğinde, sevgilisi ile ailesi arasında bir ihtilâfa sebep olmamak adına bir bebek beklemesine rağmen mahallesine dönerek kendi mutluluğunu göz ardı eder.

Artemisya'nın söz konusu vasıflarına ilâveten olay örgüsünde ön plâna çıkan başka bir yönü de Osmanlı terbiyesi almış olmasıdır. Galata'da bulunan ve ekseriyetle Müslümanların ikamet ettiği Arab Câmî'-i Şerîfi Mahallesi'ndeki iki odalı, köhne bir evde büyüyen genç kızın şahsiyetinin teşekkülünde, bu mahallenin ve komşularıyla olan samimî ilişkilerinin kültürel bakımından mühim bir rolü ve tesiri vardır. Örneğin bir talibini, babasının, evlerine getirmesini ve kendisini yabancı bir erkeğin karşısına çıkarmasını oldukça münasebetsiz bulur:

"...O güne gelinceye kadar evlerine hiçbir erkek misafir gelmemiş, kendi hanesinde İstavro'dan başka hiçbir erkeğin karşısına çıkmamış olduğu için babasının bu teklifi hem canını sıkımsı ve hem de 'Elin herifini buraya getirmesi güya az münasebetsizliklerden değilmiş gibi bir de bana kahve pişir de getir, diyor! Neme lâzım? Ben de pişirir, odanın kapısı önüne bırakırım!' sözlerini murıldanmıştı." (Ebu Mukbil Kemal 1903: 69-70)

Yazar, gayrimüslim bir kızın ağzından bu sözlerin işitilmesine okuyucunun ihtimal vermeyeceğini düşündüğünü söyleyerek aşağıdaki izahı yapma lüzumunu hisseder:

"Bir Hristiyan kızının lisanından tertîl eylediğimiz şu mütâlaa istib'âd edilmemek için yazmakta olduğumuz romanın tarih-i cereyanını, yani bundan otuz iki, otuz üç sene evveline ait olduğunu ve bir de o zamanlar ekseri Osmanlı Hristiyan kadınlarının şimdiki gibi büsbütün açık değil, çarşaf ve kendilerine mahsus ferace ve yaşmakla sokağa çıktıklarını ve Arab Câmî'-i Şerîfi Mahallesi'nde dahi aglebiyet itibariyle İslâm sakin bulunduğu için Artemisya'nın komşuluk ve görüşmek sâikasıyla hemen de İslâm-Osmanlı terbiyesi aldığını bilmek lâzımdır. Buraları malûm olunca Artemisya'nın ihtirâzına müstab'ed nazarıyla bakılmayacağı der-kârdır." (Ebu Mukbil Kemal 1903: 70)

Artemisya'nın Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bir mahallede büyümesi, bu mahallede Müslüman ve gayrimüslim komşular arasında yakın ve sıcak bir ilişki tesis edilmiş olması hasebiyle İslâm-Osmanlı kültürünün etkisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onun bu kültürün belirlediği geleneksel ahlâk anlayışı ile örf ve âdetler doğrultusunda hareket ettiğini, Müslüman-Türk kadınları gibi yabancı erkeklerin karşısına çıkmaktan kaçındığını ve kaç-göç âdetine riayet ettiğini söyleyebiliriz.

Artemisya'nın Galata'da yaşıyor olmasına rağmen ağırlıklı olarak Rumların ikamet ettiği Beyoğlu ile hiç temasta bulunmaması da, kaçırılmasına yardım eden Mariana isimli kadınla olan kısa diyalogunda görülmektedir. Artemisya'yı evinden çıkarmak isteyen kadın, ona babasının Asmalımescit'te bulunan bir inşaatta çalışırken kaza geçirdiğine dair yalan söyler. Bir an önce babasının yanına gitmek isteyen genç kız, oraya nasıl gidileceğini bilmediğini söylediğinde Mariana, Hristiyan bir kızın daha önce Asmalımescit'e hiç gitmemiş olmasını yadırgar:

"Asmalımescit mi? O nerede? Ben bilir miyim ki gideyim!"

-Beyoğlu'nda...

-Ben ömrümde Beyoğlu'na gitmedim ki... Şimdi ne yapayım?"

-Bu kadar şaşırarak ne var? Sen Hristiyan kız değil misin?" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 308-309)

Artemisya, öz ailesinin kim olduğunu öğrenip, onlardan kendisine kalan mirası almak için Napoli'ye gittiğinde de yetiştiği kültürün ve aldığı terbiyenin icap ettirdiği şekilde hareket etmeye

Turkish Studies

devam eder. Burada kendisine bazı aileler tarafından çeşitli davetlere ve eğlencelere katılması hususunda teklifler gelir. Bu mevzuuda duyduğu hoşnutsuzluğu, hâmisî Mustafa Efendi'ye yazdığı bir mektupta şu ifadelerle dile getirir:

“Yalnız tavsiyenâme getirdiğimiz zevâtın familyalarıyla birkaç defa görüştük. Vakıa onlar da bizi Napoli'nin dağdağalı hayatı içine sokmaya çok çalıştılar ise de ben gayet soğuk davranmakla beraber alafrangaya alışmamış olduğumu, sınaştığım Osmanlı terbiyesi bende esaslandığından tiyatrolardan, konserlerden, suarelerden vesaire nev' eğlencelerden son derecelerde sıkıldığımı ve bir de zevcimin vefatından sonra o gibi yerlere gitmemeye ve kimse ile ihtilât etmemeye büyük yemin ettiğimden mümkün değil bu âleme giremeyeceğimi söyledim.” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 760)

Bu alıntıda görüldüğü gibi Artemisya, alafranga eğlencelerden uzak bir hayat yaşamayı tercih etmesini ve zevk almamasını da aldığı Osmanlı terbiyesine bağlamaktadır. Ayrıca güzelliği ile Napoli'de de birçok erkeğin dikkatini cezbeder, fakat kendisini ziyarete gelen erkekleri evine kabul etmez, kabul etmesi gerektiği durumlarda ise yanında oğlunun mürebbiyesi bulunmadan, tek başına onlarla görüşmeyi reddeder. Bu tavrının gerekçesi olarak da yine yetişme tarzını öne sürer: *“Vakıa neslim buralı ise de ben Şarklıyım. İslâm içinde büyüdüm, biz Şarklılar yabancı erkeklerle yalnız başımıza oturup da konuşmayı iyi nazarla göremeyiz.”* (Ebu Mukbil Kemal 1903: 774)

Artemisya, vak'anın seyri içerisinde de muhtelif vesilelerle kendisini “Osmanlı” ve “Şarklı” kimliği ile tanımlayarak Osmanlı'nın geleneksel normlarına ve değerlerine göre hareket etme sebebini izah eder. Bu açıdan romanda başta Mustafa Efendi olmak üzere tüm Müslüman-Türk şahısların takdir ettiği bir konumdadır.

Osmanlı Devleti'nde uzun yıllar Türklerle birlikte yaşayan gayrimüslimlerin üzerinde sosyal ve kültürel bakımdan mühim bir Türk tesiri vardır ve bu tesir en başta Türkçenin bu unsurlar tarafından kullanılmasında görülür. (Güler 2009: 141) Artemisya ile ilgili karşımıza çıkan bir diğer husus da bu mevzu ile alâkalıdır. Rumca okuma ve yazma bilen, fakat bu eğitimi nasıl ve ne şekilde aldığı hakkında malûmat verilmeyen genç kadın, ana dili olan Rumcadan ziyade Türkçe konuşmayı tercih eder ve hatta Türkçeyi Rum şivesi ile değil, aksansız konuşur. Ayrıca kendisiyle Rumca konuşan kişileri, Türkçe konuşmaları hususunda ikaz eder: *“Rumca değil, Türkçe söz söylemeli ki anlayayım. Çünkü ben Türk mahallesinde büyüdüm. Ana dilim olan Rumcadan ziyade Türkçeyi öğrendim.”* (Ebu Mukbil Kemal 1903: 342)

Osmanlı Devleti'nde Rumlar, kendi dillerini hiç bir sıkıntı ve baskıya maruz kalmadan serbestçe öğretmiş/öğrenmiş ve konuşmuşlardır (Ölker 2014: 810). Yazar/anlatıcı ise Artemisya'nın ana dili yerine Türkçe konuşmayı tercih etmesinin sebebini *“dülgerin kızının Rumcadan ziyade Türkçeyi iyi bildiğini ve babasıyla pek seyrek Rumca konuştuğunu ve bunu da sağ arka taraftaki İslâm komşu kadınlarıyla daima görüştüğü için itiyat edindiğini burada haber verelim”* (Ebu Mukbil Kemal 1903: 71) cümlesiyle açıklar.

Artemisya'nın üzerindeki söz konusu kültürel etki bahsinde Müslüman-Türk komşuları ile olan ilişkilerine ve dolayısıyla romanda karşımıza çıkan Osmanlı döneminin mahalle kültürüne de değinmekte yarar görüyoruz. İstavro ile kapı komşusu olan Lüleci Mustafa, genç kızı kaçırmaya niyetlenen Palamidi ve arkadaşlarının plânını bir meyhanede tesadüf eseri işitir. Lâkin kızı kaçırmayı plânlayan *“heriflerin üçü de ipten, kazıktan kurtulmuş takımdan”* (Ebu Mukbil Kemal 1903: 102) olduğundan onlarla tek başına mücadele etmeyi tehlikeli bulur. Bu sebeple mahallenin gençleri Lüleci Topuz Hüseyin, Debbağ Aziz ve Haffaf Nazmi'ye durumdan bahseder. Yazarın *“bir namus kurtarmak için canlarını seve seve verir delikanlılar”* (Ebu Mukbil Kemal 1903: 102) olarak nitelendirdiği bu gençler ve Mustafa Efendi, plân yaparak genç kızın kaçırılmasını zabıtaya

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

bile haber verme gereği duymadan kendi başlarına engellerler. Bu hadise sırasında kızı kaçırma teşebbüsünde bulunan adamlardan biri ölür, kendileri de yaralanırlar ve olayın resmî makamlara intikal etmesi üzerine de beş ay müddetince hapse mahkûm edilirler. Bu olay karşısındaki tutum ve davranışları, mahallelinin din ve millet ayrımı yapmadan birbirini koruyup kollamasına verilebilecek mühim bir örnektir. Ayrıca genç kızı ikinci kaçırma teşebbüsünde muvaffak olan Palamidi'yi aramaktan asla vazgeçmezler. Yunanistan'a kadar giderek yaptıkları teferruatlı bir plânla onu yakalarlar ve İstanbul'a getirip adalete teslim ederler.

"Osmanlı kültüründe birey için mahalle, ailesinden sonra gelen ilk topluluktur." (Çetin 2013: 277) Bu toplulukta herhangi birine yapılan bir tecavüz tüm mahalleye yapılmış muamelesi gördüğü için mahalleliyi sıkıntıya sokacak her eylem, mahallelinin ortak bir tepkisine sebep olurdu. (Doğan 2001: 69) Bu anlayış göz önüne alındığında Mustafa ve arkadaşlarının mahallenin asayişini, huzur ve düzenini korumayı kendilerine bir nevi görev bilmelerine ve "bir komşunun namusunu muhafaza yolunda" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 103) hareket etmelerine sebep olan başlıca âmilin mahalle kültürü ve dayanışması olduğunu söyleyebiliriz. İkinci sebep olarak da Mustafa Efendi'nin bir kız kaçırma hadisesi yüzünden geçmişte ağır yaralar alması ve dolayısıyla bu gibi hadiselerin ne gibi feci sonuçlar doğurabileceğini bizzat tecrübe etmiş olması gösterilebilir.

Lüleci Mustafa, Napoli'de yaşadığı sırada kendisine musallat olan bir hayduttan kurtulması için Artemisya'ya, Topuz Hüseyin ile birlikte tekrar yardımcı olur ve hatta bu uğurda canını tehlikeye atar. Ayrıca Artemisya ve Artin'in yeniden birleşmesini sağlayan kişi de odur. Burada bir Rum kızına içine düştüğü her müşkül vaziyette yardım eden Türk imajının var olduğu açıkça görülmektedir. Aynı zamanda yazar, Mustafa ve arkadaşlarının Artemisya'ya sürekli yardım etmeleri, kol kanat germeleri vesilesiyle Türklerin hâkim millet olarak gayrimüslimleri koruyup kollayan bir güç oldukları düşüncesini de yansıtmak istiyor olabilir. Bu yardım ve iyiliklerin karşısında da genç kadının onlara karşı minnettarlık duyduğu, yegâne koruyucusu ve komşusu Mustafa Efendi'yi "peder"i, halası Nigar Hanım'ı ise "valide"si yerine koyduğu görülmektedir. (Ebu Mukbil Kemal 1903: 461)

Artemisya, maruz kaldığı birçok felâkette ve yaşadığı her talihsizlikte metin ve dik durmaya muvaffak olan ve inandığı ahlâkî değerlerden taviz vermeyen bir kadındır. Velhâsıl o; güzel, maharetli, fedakâr, nimetşinas, yaşadığı muhitin tesiri ile Osmanlı geleneğine ve kültürüne ait değerler çerçevesinde yetişmiş "ırz ehli bir Hristiyan kızı" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 240) olarak tavsif edilir. Ayrıca o, sahip olduğu tüm hususiyetleri, düşünceleri ve davranışlarıyla yazarın idealize ettiği bir "Osmanlı kadını"dır. Nihayetinde senelerce çektiği tüm meşakkatlerin ardından, sadakat ve şecaatinin karşılığı olarak çocuğunun babası Artin ile evlenerek yazar tarafından ödüllendirilir.

Artemisya ile Artin Efendi'nin oğlu olan Andre⁴, İstanbul'da dünyaya gelir. Bir yaşına geldiğinde annesi ve mürebbiyesi ile birlikte Napoli'ye taşınır. Burada yaşadığı müddet boyunca kendisine mürebbiyesi tarafından İtalyanca, annesi tarafından ise Türkçe ve Rumca eğitimi verilir. İyi huylu ve zeki bir çocuk olduğu belirtilen Andre'nin hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır.

Artemisya'nın uzun bir süre öz babası zannettiği İstavro, "erbâb-ı sanattan olduğu tarz-ı telebbüsünden belli" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 32) çalışkan ve namuslu bir dülgerdir. Bu vasıflarına rağmen sanatından, ailesinin zarurî masraflarını karşılamaya kâfi gelebilecek bir kazanç elde edemez. Bu sebeple Artemisya'nın bakımını, belirli bir ücret karşılığında bir sene müddetince üstlenmeyi eşi ile birlikte kabul eder, lâkin kısa bir süre sonra ailesini kaybeden ve kimsesiz kalan Artemisya'yı terk etmek istemez. Bu sırada kızları *Herminya* da bir hastalık neticesinde hayatını

⁴ Rum bir anne ve Ermeni bir babanın çocuğu olan Andre'yi, romanın aktüel zamanı boyunca annesinin yanında yetiştiği için Rum şahıslar arasında değerlendirdik.

kaybeder ve başka bir çocukları da olmayan karı-koca onu kızlarının yerine koyarak öz evlâtları gibi yetiştirirler. İstavro karısının ölümünün ardından kızını üvey anne elinde bırakmamak için fedakârlık ederek yeniden evlenmez. Kendi kanından olmayan bir çocuğu öz evlâdı gibi benimsemesi ve koruması onun iyi niyetli biri olduğunu göstermektedir, fakat bu iyi niyetine ve koruyucu tavrına rağmen kızının kaçırılmasına mâni olamaz ve bu hadisesinin verdiği üzüntüyle hayatını kaybeder.

İstavro, Arab Câmî’-i Şerîfi Mahallesi’ndeki Müslüman-Türk komşularıyla çok yakın ve dostane bir ilişki kurmuştur. Bu ilişki daha çok dayanışma ve yardımlaşma şeklinde kendisini gösterir. Ayrıca İstavro, bu mahallenin ve komşularıyla olan münasebetinin etkisi ile olsa gerek - diğer Rum şahıslar ile Rumca konuşmasına rağmen- kızı ile evde Türkçe konuşmayı tercih eder.

İstavro’nun karısı *Angeliki*, iri yarı ve güçlü kuvvetli bir kadın olarak tavsif edilir. Eşine maddî olarak destek olmak için konaklara çamaşır yıkamaya ve tahta silmeye gider. Artemisya on yaşına geldiği sırada çalıştığı bir konağın çamaşırhanesinde üşütmesinden dolayı geçirdiği bir hastalık neticesinde hayatını kaybeder.

Artemisya’nın öz babası *Yorgi Mariadopulu*, “*üstü başı düzgün, kalıbı kıyafeti uygun genç bir adam*” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 32) ve “*vakt ve hâli yerinde İstanbullu bir Rum*” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 37) olarak tanıtılır. İstanbul’da kâğıt ticareti ile iştigal eden bir İtalyan olan Andrea Monocino’nun kızı Diyana Monocino ile evlidir. Kayınpederinin vefatının ardından kendilerine kalan mirası almak üzere eşi ile birlikte Napoli’ye gitmek mecburiyetinde kalır, fakat seyahat ettikleri geminin batması neticesinde eşi ile birlikte hayatını kaybeder. Eserde Yorgi hakkında başka bir malûmat verilmez.

Romanın olumsuz hususiyetlere sahip ilk Rum kişisi *Aleksandre Palamidi*’dir. Palamidi, otuz sekiz yaşını geçmiş, “*işret, kumar, sefahat, fuhuş düşkün*”ü (Ebu Mukbil Kemal 1903: 320) “*ırz düşmanı bir çapkın*”dır. (Ebu Mukbil Kemal 1903: 72) Galata’nın Şarap İskelesinde bir bakkal dükkânı vardır. Bu dükkânı destgâhdârı idare eder, kendisi ise ara sıra uğrayarak dükkânın kazancını alır ve bu parayla en ziyade hoşlandığı Galata meyhanelerine ya da Beyoğlu’nun eğlence yerlerine gider. Bu mekânlarda Galata çapkın ve ipsiz sapsızlarına ikramda bulunur ve onların hürmetlerini kazanır.

Yazar, lâkabı “Palabıyık” olan Palamidi’nin fizikî portresini kendisinin ağzından şu şekilde tersim eder:

“-*Şu geniş omuzlarıma nispetle boyum gerçi biraz fazlaca kısa ise de potinlerin ökçelerinin yüksekliği, fesin uzunluğu bu kusuru gözden saklıyor! Rengim ziyadece esmer, ama değme erkekte bulunmayan bu kara, çatık kaşlar ile bıyıklar da beyaz renkli adama hiç yaraşmaz. Kulaklarım hem büyük hem de düşük, lâkin kıvrıkcık saçlarım onların üstüne pek hoş bir surette yaslanıyor. Çakırî sarı gözlerimin böyle yuvarlak ve küçük görünmesi, kaşlarımın gürlüğündendir. Hepsi hoş, hepsi iyi, fakat ah! Şu çiçek hastalığı suratımı bu kadar tahrip etmemiş olaydı.*” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 65-66)

Bu sahip olduğu fizikî özellikler ile milliyeti arasında ise bir ilişki kurulmaz. Ayrıca giyim-kuşamı ile ilgili de oldukça tafsilatlı bir tasvire yer verilmektedir:

“... *Fransız biçimi geniş, paçaları dar, koyu fındıkî renkli bir pantolon, siyah çuhadan kısa bir ceket, mor renkli kadifeden çift kapaklı gümüş ve iri düğmeli bir yelek, bal renkli ipekli kumaştan mamul bir mintan (nîmten) giyindi. Sürgüsü elmaslı, otuz beş dirhem ağırlığında kalın altın telden örme uzun saat kordonunu boynuna geçirdi. Sağ elinin küçük parmağına iri pirlanta taşlı bir yüzük taktı.*”

Turkish Studies

Ayaklarına külhanbeylerince hâlâ modası geçmeyen yumurta ökçeli, uçları sipsivri, deve derisinden yapılmış bir çift yarım potin giyindi. Koyu mordan ziyade siyah denmeye lâyük, asabası ufak, ağzı geniş, püskülü omzu öpecek kadar uzun fesini akları Acem hınasıyla siyahlatılmış ve kızgın maşa ile de astragan gibi kıvrıcıklaştırılmış olan saçlarının üstüne -sağ kaşının şakağına doğru kısm-i müntehâsını kapatmak şartıyla- eğri olarak yavaşçacık koydu. Belinde beş buçuk kulaç uzunluğundaki Trablus kuşağı, kadife yeleğinin altından görünüyor, ucunun püskülleri pantolonunun sağ taraf dış dikişi hizasından perişan bir hâlde sarkıyordu. Maskaretalı potinin madeni çekeceği ve gümüş kabza ve kınlı bıçağı ile sapları som kapsüllü İngiliz-kâri bir çift tabancası da kuşağının arasına yerleştirilmişti.” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 63-65)

Bu giyim tarzı “Galata’da kabadayılıkça da meşhur palikaryalardan” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 57) olduğunu gösterir. Keza o devirde kabadayılardan ve kopukların kıyafetleri kendilerine mahsus bir moda tâbidir (Ali Rıza Bey 2001: 41). Yine bu modanın gereği olarak “...kabadayılık düsturlarından olduğu üzere gerdan kırarak, kaş kaldırarak, göz süzerek, omuzlarını titreterek” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 68) konuşur.

İki defa Artemisya’yı kaçırmaya teşebbüs etmesi, ilkinde çıkan hengâmede arkadaşını yanlışlıkla öldürmesi, ikinci teşebbüsünde emeline ulaşarak kaçırdığı genç kıza tecavüz etmesi ve kızının kaçırılmasına üzülen İstavro’nun ölümüne sebebiyet vermesi, onun diğer roman şahıslarının hayatlarını olumsuz manada etkileyen bir karakter olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu hadiselerden evvel varlıklı bir Rum kadınla evli olan Palamidi’nin evliliklerini sonlandırabilmek ve servetini ele geçirebilmek için karısına türlü iftiralarda bulunduğu ve yaşadıkları yüzünden büyük bir teessüre kapılan kadının intihar ederek ölmesine sebep olduğundan da bahsedilir. Palamidi tüm bunlara rağmen yaptığı kötülüklerden dolayı zaman zaman pişmanlık duyar. Örneğin Artemisya’yı kaçırmasının ardından nasıl büyük bir hata yaptığını ve günah işlediğini anlar, lâkin bunu telâfi etmek için hiçbir şey yapmaz. Yunanistan’a kaçar ve orada da hovardalıklarına devam eder. Yerini tespit eden Mustafa Efendi ve arkadaşları tarafından yakalanarak İstanbul’a getirilir. İlk karısına iftirada bulunması ve bunun neticesinde kadının ölümüne sebebiyet vermesi, ayrıca Artemisya’yı kaçırma suçlarından yargılanır. Suçlarını inkâr etmeyerek mahkemede pişmanlığını dile getirmesine rağmen müebbet hapis cezasına çarptırılır. İki kadının da iffet ve haysiyetiyle oynayan bir karakter bu suretle cezalandırılmış olur.

Camgöz Eleni, Beyoğlu’nda “suret-i zâhiresi otel ve fakat müşterisine göre gizli umumhane” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 372) olan bir mekânın sahibi pespaye, paragöz ve maddî menfaati doğrultusunda hareket eden arsız bir kadındır. Artin’in babasının varlıklı bir esnaf olduğunu öğrenmesi üzerine gençlere mükellef bir çilingir sofrası hazırlar. Artemisya’yı oradan kurtarmak için kendisine para teklif eden Artin’e genç kızdan uzun yıllar çok miktarda para kazanabileceğini hesap ederek zorluk çıkarır ve nihayetinde yüksek bir meblağa kıızı bırakmaya razı olur. Ayrıca Türkçeyi yarım yamalak konuştuğu, konuşmalarında sıklıkla Rumca kelimelere ve ifadelere yer verdiği görülmektedir.

Marika, Eleni’nin otelinde çalışan yirmi iki, yirmi üç yaşlarında bir kadındır. Artemisya ile birlikte Artin ve arkadaşının bulunduğu işret sofrasına oturur. Yazar/anlatıcı bu iki kadını mukayese ederek Artemisya’nın sade ve utangaç hâlinin aksine onun süslü, hercai meşrep hâliyle ve serbest tavırlarıyla dikkat çektiğine işaret eder. Hakkında başka bir değerlendirme yoktur ve romandaki rolü söz konusu sahneyle sınırlıdır.

Palamidi’nin sahibi olduğu bakkal dükkânının *destgâhdârı*, ismi belirtilmeyen bir Rum delikanlıdır. Yunanistan’a kaçıış esnasında Palamidi’ye yardımcı olur. Bu *destgâhdârın* ağabeyi ise Beyoğlu’nun sefahat âlemlerinde *Simsar İspiro* namıyla tanınan biridir. İspiro, bir Ermeni olan

Turkish Studies

Mariana ile evlidir. Yazar/anlatıcı onun yüz­süz ve namussuz bir adam olduğunu belirtir. Artemisya'yı kaçırma teşebbüsünde karısıyla birlikte Palamidi'ye yardımcı olur. Önce onu Feriköyü'nde bulunan evlerinde konuk ederler, ardından da bir süre genç kızı kaçırdıkları Beyoğlu'ndaki evde yaşarlar. Burada kendisi evin haricî, karısı ise temizlik ve yemek gibi işleriyle meşgul olur. Palamidi ortadan kaybolduktan sonra, kendisini güvenilir ve namuslu insanların bulunduğu bir yere yerleştireceklerini söyleyerek kandırdıkları Artemisya'yı Eleni'nin umumhanesine satar.

Romanda meyhane sahiplerinden, destgâhdârlarından ve müdavimlerinden de yer yer bahsedilir. Lüleci Mustafa'nın ve Palamidi'nin sık sık gittiği Galata'nın en izbe yerinde bulunan Küplü isimli meyhanenin destgâhdârı *Apostol*, "*lisan-ı mâder-zâdının şivesine uymadığı cihetle ekser Rumların söyledikleri kırık Türkçe ile*" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 194) konuşur. Yazar onun hakkında başka bir bilgi vermez, ama o vakitler "*işret düşünlerinin en pejmürdelerine, en acınacaklarına cem' olmuş*" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 78-79), Müslim ve farklı cemaatlere mensup gayrimüslimlerin birlikte zaman geçirdikleri bu meyhaneyi ve onun hempaları olan bazı müdavimlerini çeşitli özellikleri ile tanıtır. Bunlardan biri, türlü hayvanların seslerini taklit etme yeteneği ile meyhanede bulunanları eğlendirerek Galata'da meşhur olan *Kosti*'dir. Mütemediyen üstü başı pejmürde gezmesi, elbiselerinin yırtık olması sebebiyle de kendisine "Pırpıt" lâkabı verilmiştir.

O tarihlerde meyhane müşterileri arasında güzel sesli musikişinaslar, keman çalanlar, neyzenler, giriftzenler, şairler, nükteciler ve taklit yapan tuhaf kişiler de bulunurdu. Bu kişilerin arasında yoksullar da olduğundan böylelerinin meyhane masrafları, maddî gücü yeten müşteriler tarafından ödenirdi. Bu suretle hem kendisi eğlenen hem de diğer müşterilerin keyiflerini yerine getiren (Ali Rıza Bey 2001: 181) bir şahıs olarak romanda Pırpıt Kosti'den bahsedilir. Lüleci Mustafa'nın gittiği başka bir meyhane de Galata'da Lüleciler Çarşısı içindedir. Bu *meyhanenin sahibinin* Rum olduğu da Türkçeyi Rum ağzıyla konuşmasından anlaşılır. Bir iki kısa diyalog haricinde romanda yer tutmaz.

İstavro'nun evine gelen Yorgi ve eşinin yanında, bebeği kucağında taşıyan *hizmetçi* bir Rum kızı vardır. Bu sahnenin dışında bir daha görülmez. İtalyan Konsolosluğunda İtalyanca ve Türkçe tercüme yapmakla görevli Rum cemaatine mensup ismi verilmeyen bir *tercüman* ve kendilerinden bahsedilen iki Rum *kayıkçı* da romanda figüratif şahıs olarak yer almaktadırlar.

Ermeniler

Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim unsurlar içinde Rumlardan sonra en fazla nüfusa sahip olan ve uzun yıllar "millet-i sadıka" olarak anılmış olan Ermeniler de romanda geniş bir yer tutmaktadırlar. Romanın Ermeni milletine mensup başkışisi *Artin*, ailesi ile birlikte Langa'da yaşayan yirmi iki yaşında bir gençtir. Kendisine öz babasının yokluğunu unutturan üvey babasının himayesinde yetişmiş, yine onun teşvikiyle Mekteb-i Sultanide eğitimini tamamlamıştır.⁵ Ayrıca "*o zamanlar Fransızca öğrenmek Osmanlılarda henüz uyanmış heveslerden olduğundan*" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 7) mektep haricinde de özel dersler alarak Fransızcasını epey ilerletmiş, mektebi bitirmesini müteakip de Hariciye Nezâret-i Celîlesi Tercüme Kaleminde çırak olarak göreve başlamıştır.

⁵ Yazar, Artin hakkında ilk defa bilgi verdiği bölümde, romanın yazılış tarihinden otuz üç sene öncesini anlattığını ifade eder. Bu bilgiye göre otuz üç sene öncesi, romanın kitap olarak yayımlandığı tarih göz önüne alındığında 1871 senesine tekabül etmektedir, fakat yazar bu tarihte Artin'in Mekteb-i Sultaniden mezun olmasının üzerinden iki sene geçtiğini belirtir. Oysa 1868'de eğitime başlayan Mekteb-i Sultani ilk mezunlarını 1870-1871 öğretim yılının sonunda vermiştir. Burada yazar tarafından yanlış bir tarih hesaplamasının yapılmış olduğunu belirtmek isteriz.

Yazar, Artin ve arkadaşı Agop'un hangi cemaate mensup olduklarını belirtmeden önce aralarında geçen bir konuşmaya yer verir:

“- Vay canına! Üstüm başım bitti... Zo Agop! Sen çıldırdın ki beni böyle gecede teatroya sürüklersin?

Kahkaha ile gülmekte olduğu hâlde:

- Ha! Teatroya gidince darılmak kalmaz...

-Zo! Bu kılıkla hiç teatroya gidilir? Çamurlar kuyruk sokumumdan yukarı işledi.

-Zarar çiga ahpar! Hacopulo'nun Lokantası'na vardığımızda temizletiriz. Şindi sen düştün diye Langa'ya geri döneceğiz?

-Bu kılığınla martların -adamların demek- içine çıkılır, kıyafetime gülmezlersin?” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 5-6)

Bu muhaverenin ardından da “şive-i ifadelerinden yolcuların Ermeni cemaatine mensup oldukları”nın (Ebu Mukbil Kemal 1903: 6) anlaşılması gerektiği söylenir. Keza görüldüğü üzere Artin ve arkadaşı, Türkçeyi Ermeni ağızıyla konuşmaktadırlar. Ailesi ile de zaman zaman Ermenice konuştuğu belirtilen Artin'in aslında fasih ve mükemmel bir Türkçe ile konuşup yazabildiği, “Ermeni şivesiyle Türkçe söyleyişi(nin) mezhepdaşlarıyla ve bi-t-tahsîs arkadaşı Agop Ağa ile mükâleme ettiği zamanlara münhasır bulunduğu” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 29) ifade edilir. Romanın ilerleyen sayfalarında ailesi ve diğer Ermeni şahıslar haricindeki insanlarla olan konuşmaları bu ifadeyi doğrular niteliktedir. Hatta milliyeti fark etmeksizin düzgün bir Türkçeye sahip olan her insanı takdir eder. Artemisya'nın da sadece güzelliği ve cazibesinden değil, Türkçeyi doğru ve güzel konuşmasından da etkilendiği belirtilir. Artin'in Türkçeyi bu denli iyi bilmesinde ve önemsemesinde öğrenim görmüş olduğu mektebin etkisinin olması muhtemeldir.

Osmanlı modernleşmesinin eğitime yansması ile ortaya çıkan Mekteb-i Sultanî gibi eğitim müesseseleri, farklı kompartımanlardan gençlerin birlikte öğrenim gördüğü, Türk dilini iyi öğreten ve Avrupa kültürüne açılmaya dayanan bir eğitim veren kozmopolit Osmanlı bürokrasinin yetiştiği kurumlardı. (Ortaylı 2014: 27-28) Artin de farklı “milletler arasında Osmanlılık siyasetinin uygulanması” (Eryılmaz 1992: 80) gayesiyle kurulan bu kurumun yetiştirdiği ve ana dili olan Ermenice dışında Türkçe ve Fransızca lisanlarını iyi derecede bilen 19. yüzyıl Osmanlı aydınlarından biridir. Bu eğitimi sayesinde bürokraside görev alma imkânı bulur ve “*iktidarıyla, terbiyesi ile ahlâk-ı hasenesiyle*” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 751) amirlerinin takdirini ve teveccühünü kazanarak kısa sürede başşehbenderlik⁶ görevine kadar yükselmeye muvaffak olur. Aynı zamanda konuşulanları anlayacak kadar da Rumca bilmektedir. Mekteb-i Sultanîdeki Rum arkadaşlarından öğrendiği bu lisanı bilmesi, umumhanede Artemisya ile Eleni arasında geçen konuşmayı anlamasını sağlama işlevi görür.

Artin, arkadaşı Agop ile birlikte sık sık Beyoğlu'na tiyatroya gider. Artin'in Artemisya ile tanışması da tiyatroya gittiği bu gecelerden birinde gerçekleşir. İki genç, tiyatro dönüşü havanın kötüleşmesi yüzünden evlerine dönemezler ve geceyi geçirmek için mecburen Agop'un bildiği bir otele giderler. Bu otelin gizli bir umumhane olduğunu sonradan fark ederek rahatsızlık duyan Artin, burada gördüğü Artemisya'nın mahzun ve durgun hâlimden etkilenir. Ahlâk ve namus

⁶ “Şehbender, Ticaret Nezareti'nin teşekkülünden evvel ticaret işlerine bakmak ve tüccarlar arasındaki ihtilâfları halletmekle vazifelendirilen memurun unvanıdır. Bu tabir daha sonra konsolos karşılığı olarak, yabancı memleketlerde, devlet tebaasının ticarî menfaatlerini korumak üzere görevlendirilen memurlar için kullanılmıştır.” (Safi 2009: 272). Artin'in de Osmanlı Devleti'ni temsilen Napoli'deki Osmanlı tüccarlarının haklarını korumak göreviyle başşehbender olarak atandığı anlaşılmaktadır.

bahsinde hassas oluşu ve “*fitraten de emsalinde pek nadir bulunan iyi bir kalp taşımakta bulunmuş olması hasebiyle*” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 376) umumhaneye yeni düşmüş bu biçare kadını, başından geçen macerayı öğrenince oradan kurtarmaya karar verir. Bu sebeple umumhane sahibine yüklü bir miktar para ödeyerek genç kızı oradan kurtarır. Burada görülen “*düşmüş kadına acıma hissiyle yaklaşma ve onu kurtarma teması*” (Üner 2008: 129) daha önce de Ahmet Midhat Efendi’nin *Mihnetkeşan (1871)* ve *Henüz On Yedi Yaşında (1881)* ile Ali Rıza Seyfi’nin *Hayat-ı Alûde (1901)* adlı eserlerinde işlenmiştir. Bu eserlerde ekonomik sebeplerle fuhşa sürüklenmiş genç kızlar, umumhanede karşılaştıkları ve hayat hikâyelerini öğrendikten sonra kendilerine acıyan Müslüman-Türk erkek kahramanlar tarafından fuhuş batağından kurtarılırlar veya kurtarılmaya çalışılırlar. *Dülgerin Kızı*’nda ise Müslüman-Türk kahramanın yerini bir Ermeni’nin aldığı görülmektedir.

Artin; umumhaneden kurtardığı Artemisya’yı, önce tanıdığı olan bir balıkçının, birkaç gün sonra da bir kahvecinin evine yerleştirir. Aslında o andan itibaren Artemisya’ya bir birader, onun da kendisine bir hemşire olacağını düşünmektedir, fakat ona duyduğu acıma ve merhamet duygusunun bir süre sonra aşka dönüştüğünü fark eder. Kahvecinin evine sık sık giderek Artemisya’yı görür, fakat onunla evlenmek istediğini rızalarını alamamak korkusuyla ailesine söyleyemez ve bu sebeple ilişkisini sekiz ay müddetince gizli bir şekilde sürdürür.

Artin, ayrıca tokgözlü bir gençtir. Ailesinin tüm ısrarlarına rağmen maddî menfaati doğrultusunda üvey babasının yeğeni Siranuş’la evlenmeye razı olmaz ve gerekirse gece-gündüz çalışarak ailesinin tüm maddî yükünü üstlenebileceğini belirtir. Siranuş ile evlenmesi, ancak Artemisya’nın kendisini terk etmesi, aylarca onu aramasına rağmen bulamaması ve çevresinin etkisiyle de genç kadının kendi arzusuyla kötü yola düştüğüne inanması neticesinde gerçekleşir. Artemisya’dan bir çocuğunun dünyaya geldiğini öğrenince tekrar onu aramaya koyulur ve bulamayınca melankoliye kapılır. Eşinin vefatı üzerine de bu melankoli ağır bir hastalığa dönüşür ve amirleri tarafından başarılarının mükâfati olarak hava değişimi için Napoli’ye başşehbender olarak atanır. Napoli’de Artemisya’ya kavuşur ve İstanbul’a dönerek onunla evlenir.

O dönemde gerek Ermenilerin gerekse Rumların başka milletlerden ve mezheplerden kız alıp vermeyi hoş karşılamadıkları bilinmekle beraber Ebu Mukbil Kemal, biri Rum, diğeri Ermeni milletine mensup iki genç roman kahramanının evlilikle neticelenecek ilişkisi bahsinde cemaat ve mezhep farklılığı hususlarına değinmez. Hatta romanın diğer şahısları Rum İspiro ve Ermeni Mariana da evlilerdir. Bu sebeple yazarın romanında evlilik mevzuunda dinî ve millî faktörlere önem vermediği anlaşılmaktadır.

Agop Anuşyan, Artin’in hem komşusu hem de çocukluk arkadaşı olan simkeş bir gençtir. Yazar onu “*yirmi altı yaşlarında, kısa boylu, çiçekli yüzlü, çakır gözlü, seyrek bıyıklı*” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 10-11) biri olarak tasvir eder. Sık sık Beyoğlu’na gider. Artin ile birlikte gittiği mekânlar tiyatrolar ve lokantalardan ibaret olmasına rağmen yalnız gittiği zamanlarda umumhanelerde vakit geçirir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Türkçeyi Ermeni şivesiyle konuşur. Biraz da Rumca bilmektedir. Artin ile aralarında ciddi bir eğitim farkı olduğunu ve dostluklarının devam etmesinin çocukluk arkadaşı olmalarından kaynaklandığını söyler. Arkadaşının Artemisya’ya olan ilgisini tasvip etmemesine rağmen sırf onu mutlu edebilmek için genç kadını aramaya Yunanistan’a kadar gider ve benzeri birçok vesile ile iyi bir dost olduğunu ispat eder.

Artin’in üvey babası *Hamparsum Kagosyan*, Kapalıçarşı’da “*basma, kumaş ve emsali şeyler satan*” (Ebu Mukbil Kemal 1903: 6) bir manifatura mağazası işleten hâli vakti yerinde bir esnaftır. Amcasının oğlu ve eşi vefat edince o sırada bir yaşında olan kızları Siranuş bir başına kalmıştır. Bir başka yakın akrabası da bulunmadığı için Hamparsum, cemaatleri tarafından Siranuş’a vasi tayin edilmiştir. “*Vasiler, vesayeti altındaki çocukların mallarını en iyi şekilde korumak ve işletmekle*” (Karataş 2008: 134) yükümlüdürler. Bu sebeple Hamparsum da çocuğa

Turkish Studies

kalan mirastan eline geçen sermayeyi çalışkanlığı ve gayreti ile seneden seneye arttırmaya muvaffak olmuştur. Bu küçük kızı hizmetçi elinde büyütme istemediği için de evlenmeye karar vermiş, ancak dul ve çocuklu bir kadının, kızı evladı gibi sevip benimseyeceğine inandığından Artin'in annesi İskuhi ile evlenmiştir. Artin ile yakın ve sıcak bir ilişkisi vardır. "O zamana göre iyi tahsil görmüş adamlardan değil idiyse de fetânet ve zekâca pek züğürt takımından" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 398) olmaması cihetiyle üvey oğlunun tahsiline büyük itina göstermiştir. Hatta oğlunun sık sık tiyatroya gitmesine müsaade etmesi, tiyatroyu bir eğlence olmasının yanı sıra kültürel bir etkinlik ve bir eğitim aracı olarak telakki etmesi ile açıklanır.

Hamparsum, yeğeni Siranuş evlilik çağına geldiğinde onu Artin ile evlendirmek ve bu sayede kıza ailesinden miras kalan Langa'daki iki ahşap ev, Kapalıçarşı'daki bir dükkân ve işleri için kullandığı elli akçeden ibaret olan servetin bir evlilik neticesinde yabancıya gitmesine mâni olmak ister. Hamparsum'un üvey oğlunun hislerini önemsemeyen onu çıkara dayanan bir evliliğe zorlaması ise maddiyata ehemmiyet veren biri olduğunu göstermektedir. Buna rağmen üvey oğlunu öz evladı gibi benimsemesi, onun eğitimine önem vermesi gibi sebeplerle olumlu bir şahıs olarak romanda yer alır.

İskuhi Dudu, genç yaşta eşini kaybetmesinin ardından Topkapı'da iki odalı köhne bir kulübede o sırada dört yaşında olan oğlu Artin ile yaşam mücadelesi verirken Hamparsum Ağa ile evlenerek refaha kavuşmuştur. Bu adamın kendisiyle güzelliği için değil, yeğeni Siranuş'a bakması ve ona annesinin yokluğunu unutturması için evlendiğini idrak edecek derecede zeki bir kadındır ve bu görevini lâyıkıyla yerine getirmiştir.

Ayrıca Osmanlı terbiyesine sahip bir kadın olduğunu belirtilir. Örneğin eşinin kendisine Naum'un Tiyatrosu'na gitmeyi teklif etmesi üzerine "böyle âlemlere müddet-i ömründe iki üç defadan ziyade girmemiş ve zevk-i hayatı maişet-i frenganede değil, ailesi içinde" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 402) bulmuş bir kadın olduğundan kocasının bu teklifine olumsuz yanıt verir. Yazar, tıpkı Artemisya gibi İskuhi'nin de alafrağa eğlencelere alâka göstermeyişi aldığı Osmanlı terbiyesine bağlıdır.

O da kocası gibi maddî sebeplerden dolayı oğlunun Siranuş ile evlenmesini ister. Bu mevzu ile ilgili olarak ailesi için doğru olduğunu düşündüğü kararları tatbik amacıyla yalan söylemek ve iftira atmak gibi çirkin davranışlarda bulunmayı göze alır. Artin'in Artemisya ile olan ilişkisini öğrenir öğrenmez ikisini ayırmak için bazı tedbirler düşünür ve oğlundan habersiz genç kadın ile görüşür. Ona, Artin ve Siranuş'un evliliğinin gerçekleşmemesi hâlinde sefaletle mahkûm olacaklarını ve Siranuş'un da üzüntüsünden verem olarak hayatını kaybedebileceğini söyler. Artemisya'nın Artin'i terk etmesinin ardından da tekrar bir araya gelmelerine mâni olmak için genç kadını türlü iftiralarla oğlunun gözünden düşürmeye çalışır. Bu tarz davranışları haricinde romanda olumlu bir şahıs olarak yer alır. Zira daha sonra bu olumsuz davranışlarından dolayı pişmanlık duyduğunu belirterek Artin ve Artemisya'dan af diler.

Siranuş, çocukluğundan beri Artin'e marazî bir aşkla bağlıdır ve bu sebeple taliplerinin tümünü geri çevirir. Bu aşkı ve onunla evlenmek için duyduğu arzuyu da izhar etmekten çekinmez. Bilhassa güzellik bakımında Artemisya ile mukayese edilir. "Vakıa Siranuş her ne kadar Artemisya kadar dilber değil ise de herhâlde şen, şatır, namuskâr, sevimli, vücudu, boyu posu yerinde bir kız"dır. (Ebu Mukbil Kemal 1903: 410) Ayrıca zeki de bir kadın olduğu belirtilen Siranuş, geçirdiği verem hastalığı neticesinde hayatını kaybeder. Artin ve Siranuş'un kızı olan *Hayganuş* ise mavi gözlü, sarı saçlı ve beyaz tenli güzel bir kız olarak tasvir edilir. Annesinin kaybının ardından babaannesi ve sütannesi tarafından yetiştirilir.

Çolak Mıgır, "rakı ziftlenecek birkaç kuruş tedarik etmek için âlemde her ne kadar denâet ve şenâat varsa hiçbirini irtikâptan geri kalmayan" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 177) biridir. Bu

Turkish Studies

sebeple dalkavukluk yaptığı Palamidi'ye Artemisya'yı ilk kaçırma teşebbüsünde yardımcı olur, hatta kızı kaçırma plânını kendisi yapar. Bu hadise sırasında Palamidi tarafından yanlışlıkla silahla vurularak hayatını kaybeder. Ayrıca Türkçeyi Ermeni şivesiyle konuştuğu belirtilir.

Rum roman şahıslarından İspiro ile evli olan *Mariana Dudu*; otuz sekiz, kırk yaşlarında, ahlâkı bozuk, para düşkünü ve boşboğaz bir kadın olarak tavsif edilir. İstavroz çıkararak yalan yere yemin etmekten çekinmez. Annesinin eski bir umumhane işletmecisi olması, sahip olduğu menfi şahsiyet özellikleri üzerinde yetiştiği çevrenin tesirinin olabileceğini akla getirmektedir. Menfaati uğruna bazı kirli işlere vasıtalık etmekten, her türlü kötülüğe ve ahlâksızlığa alet olmaktan çekinmeyen bir kadındır.

Bir balıkçı olan *Mihran*, Kumkapı'da bulunan küçük kulübesinde karısı ve dul kızıyla birlikte yaşamaktadır. Artemisya bu ailenin yanında kendisine uygun bir ev ve aile bulunana kadar geçici olarak kalır. Bu kişi veya ailesi hakkında olumlu veya olumsuz bir değerlendirme bulunmamaktadır.

Artemisya'nın yerleştiği ikinci evin sahibi, kahveci *Melkon* ve eşidir. İki oda ve bir mutfaktan oluşan evleri, Kumkapı'nın Acemdağı Mahallesindedir. Paraya olan aşırı düşkünlükleri ile öne çıkan karı-koca, evlerinin bir odasını yüklü bir ücret karşılığında genç kıza kiralarlar. Artin'in zamanını bu kahvecinin evinde geçirdiğini öğrenen üvey babası, Melkon'u mağazasına çağırarak birkaç altın karşılığında kolayca konuşturur. Lüleci Mustafa da Artin ile ilgili tüm haberleri belirli bir meblağ karşılığında ondan alır. Karısı ise çatısının altında aylarca yaşamış olan Artemisya hakkında ileri geri konuşmaktan ve ona iftiralar atmaktan geri durmaz. Bu tarz tutum ve davranışlarıyla Melkon ve eşi, romanın olumsuz özelliklere sahip Ermeni kişileri arasında yer alırlar.

Yukarıda da bahsettiğimiz Küplü Meyhanesi'nin kıdemli akşamcılarında biri olan *Baba Haçin*, varlıklı bir adamken evinde çıkan bir yangın sonucunda eşini ve iki oğlunu kaybetmiştir. Bu elim hadiseden sonra işini gücünü bırakarak tüm zamanını meyhanelerde içerek geçirmeye başlamıştır. Güzel bir sesi olmasından dolayı kendisine "*meyhane bülbülü*" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 90) adı verilmiş olan Haçin, yanından hiç ayırmadığı tamburasıyla meyhanede bulunanlara sık sık musiki ziyafeti verir. Romanda hiçbir vak'aya tesiri yoktur.

"*Van tarafları ahalisinden olduğu tarz-ı telaffuzundan belli*" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 21) bir Ermeni olarak tanıtılan *Mardik* ise Eleni'nin otelinde ayak işlerine bakan erkek bir çalışandır. Artin ve Agop'un otelde geçirdikleri gece işret sofrasının kurulmasına yardım eder. Artin'in kızı Hayganuş'un *sütannesinin* de Ermeni bir kadın olduğu belirtilir. Bu iki şahsa ancak rollerini ifa edecek kadar yer verilmiştir.

Ayrıca romanda bir rolü olmayan, lâkin ismen anılan iki kişi bulunmaktadır: Biri Agop'un kız kardeşi *Hayganuş*, diğeri ise Hamparsum'un mağaza komşusu olan ve Beyoğlu'nda ikamet ettiği belirtilen *Dalalyan Avadis*'tir.

Yahudi

Romanın tek Yahudi kahramanı, Siranuş'un tedavisini üstlenen *hekimdir*. İsmi belirtilmeyen ve milliyetiyle tanımlanan hekimin Balat'ta yaşadığı belirtilir. Aslında vereme yakalanmış olan Siranuş'a, soğuk algınlığı teşhisi koyarak yanlış bir tedavi uygular ve bu sebeple genç kadının hayatını kaybetmesine sebep olur. Romanda ayrıntıyla ele alınmış bir şahıs değildir.

Milliyeti Belli Olmayanlar

Naum'un Tiyatrosu'nda sahneye çıkan, *Kikina* ve *Pipina* namlarıyla anılan iki kadından ismen bahsedilir. "*Yüzlerce müştaki bulunan bu dilber, bu işvebaz oyuncu kadınlar*"ın (Ebu

Mukbil Kemal 1903: 13) dönemin ünlü tiyatro sanatçılarından oldukları belirtilmekle beraber, mensup oldukları milliyete dair romanda bir bilgiye yer verilmemiştir.

Romanın Türk şahıslarından Pervin ve Nergis'in bindikleri İtalyan bandıralı gemide bulunan bir *tayfa* da kendisini "devlet-i Osmaniye tebaasından biri" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 284) olarak tanıtır ve aynı tebaadan olmaları sebebiyle genç kızlara yardımcı olacağını ifade eder. Ayrıca ismi ve milliyeti belirtilmeyen bu tayfanın "İslâm olmadığı aşıkâr bir şive ve fakat dürüst bir Türkçe" (Ebu Mukbil Kemal 1903: 280) ile konuştuğu belirtilir. Romandaki rolü sınırlıdır.

Sonuç

Ebu Mukbil Kemal, *Dülgerin Kızı* adlı romanında, yerli gayrimüslim ve Müslüman-Türk şahısların gündelik yaşantılarına odaklanarak Osmanlı'nın çok milletli yapısını sergilemiştir. Romanda otuz sekiz Osmanlı vatandaşı gayrimüslim şahsın bulunduğu tespit edilmiştir. Bu şahısların on sekizi Rum, on altısı Ermeni, biri Yahudi milletine mensuptur. Ayrıca Osmanlı tebaasına mensup olduğu anlaşılan üç şahsın milliyeti belirtilmemiştir. Yazar, gayrimüslim şahıslar ile ilgili olarak genel yargılarda bulunmamış, her birini kişisel hususiyetleri, ahlâkî tutumları, olaylar karşısında verdikleri tepkiler düzleminde ele almıştır. Yani yazarın bir karakteri değerlendirirken ve onu iyi veya kötü olarak tavsif ederken kullandığı ölçüt; karakterlerin dinî kimliği ve millî kökeni ile ilgili değil, toplumun norm ve değerlerine, bu normların belirlediği ahlâk anlayışına ne kadar bağlı oldukları, bunu davranışlarına ne derecede yansıtıtları ile ilgilidir. Bu sebeple romanda sadece olumsuz özelliklere sahip gayrimüslim şahıslara değil, Müslüman-Türk şahıslara da rastlanmıştır. Buna bağlı olarak yazarın, kahramanların milliyetlerine ve dinlerine yönelik herhangi bir imâda bulunmadığı görülmüştür.

Ayrıca bu unsurların bir kısmının sosyal hayatlarında birbirleriyle ve bilhassa da Türklerle yakın ilişkiler içinde oldukları bir portre çizilmiştir ve bu ilişkinin daha çok yardımlaşma ve dayanışma şeklinde kendisini gösterdiği gözlemlenmiştir. Aynı mahallede yaşayan Türklerin ve Rumların sıcak ve samimî bir komşuluk ilişkisi kurdukları, bunun dışında Rum ve Ermeni milletlerine mensup şahıslar arasında da evliliklerin gerçekleştiği görülmüştür. Uzun yıllar bir arada yaşamalarının etkisiyle bu toplulukların kültürel açıdan da benzerlikler taşıdıkları tespit edilmiştir. Bu benzerlik lisan mevzuunda da kendisini göstermiş, iyi derecede Türkçe konuşan Rum ve Ermeni milletlerine mensup Osmanlı vatandaşları olduğu gibi Rumca bilen Ermeni kişilere de rastlanmıştır. Ayrıca bazı şahısların kendi etnik ve millî kimlikleri haricinde Osmanlı toplumsal kimliğini de benimsedikleri ve bunu da tutum ve davranışlarına yansıtıtları gözlemlenmiştir. Bu açıdan, kendisini Osmanlı ve Şarklı kimliği ile tanımlayan Rum kızı Artemisya ile iyi eğitimi ve çalışkanlığı sayesinde Osmanlı Devleti'ni temsilen yurt dışında üst düzey bir göreve getirilen Ermeni milletine mensup Artin, yazar tarafından idealize edilmiştir.

Ayrıca gayrimüslim şahısların meslekî açıdan sınıflandırıldıklarında geniş bir meslek yelpazesine sahip oldukları gözlemlenmiştir. Rumların; dülgerlik, meyhanecilik, tezgâhtarlık, tercümanlık, bakkallık, hizmetçilik, kayıkçılık ve hayat kadınlığı gibi meslekleri icra ettiği; Ermenilerin zanaatla, esnaflıkla, balıkçılıkla ve devlet memuriyetiyle iştigal ettiği; Yahudi milletine mensup bir hekim ve milliyeti belli olmayan şahıslar arasında da iki tiyatro sanatçısı ve bir gemi tayfası olduğu tespit edilmiştir. Birbirinden farklı ve çeşitli mesleklere sahip olmaları bakımından gayrimüslim vatandaşların, sosyal hayatın her alanında yer aldıkları görülmüştür.

KAYNAKÇA

Ali Rıza Bey (Balıkhane Nâzırı) (2001). *Eski Zamanlarda İstanbul*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul: Kitabevi Yay.

Alver, Ahmet (2013). "Ahmet Mithat'ın Mesâil-i Muğlâka Romanındaki Gayrimüslim Karakterlerin Analizi," *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages,*

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

- Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 8/1, Winter 2013, ANKARA-TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3724, p. 721-733.
- Çetin, Ensar (2013). “Osmanlı’da Gündelik Hayata Sosyal Bir Bakış”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, C. 7, S. 13, ss. 277-294.
- Doğan, İsmail (2001). *Osmanlı Ailesi -Sosyolojik Bir Yaklaşım-*, Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Ebu Mukbil Kemal (1319/1903). *Dülgerin Kızı*, İstanbul: Matbaa-i Tahir Bey.
- Eryılmaz, Bilal (1992). *Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi*, İstanbul: Ağaç Yay.
- Gökçek, Fazıl (2006). *Osmanlı Kapısında Büyüme - Ahmet Mithat Efendi’nin Hikâye ve Romanlarında Gayrimüslim Osmanlılar*, İstanbul: İletişim Yay.
- Güler, Ali (2009). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Azınlıklar*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- İskit, Server (1943). *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara: Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yay.
- Karataş, Ali İhsan (2008). “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslim Aile Bireylerinin Korunması”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 36, ss. 133-151.
- Kudret, Cevdet (1977). *Abdülhamit Devrinde Sansür*, İstanbul: Milliyet Yay.
- Ortaylı, İlber (2014). “Osmanlı Kimliği”, *Osmanlı Barışı*, 8. Baskı, İstanbul: Timaş Yay., ss. 25-36.
- Ölker, Gökhan (2014). “Osmanlı Alfabesiyle Başka Bir Dilin Yazımı: Rumca Örneği”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 9/9 Summer 2014, ANKARA-TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7075, p. 799-812.
- Safi, İhsan (2009). “Yeni Türk Edebiyatı Araştırmalarında Arşivlerden Yararlanma”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 4 /1-I Winter 2009, ANKARA-TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.544 , p. 263-292.
- Somel, Selçuk Akşin (2009). “Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi (1839-1913)”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, Cilt 1: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekinçil, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., ss. 88-116.
- Tokgöz, Ahmet İhsan (2012). *Matbuat Hatıralarım (1888-1914)*, Yay. Haz. Alpay Kabacalı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Üner, Ayşe Melda (2008). “Ahmet Mithat Efendi’nin Eserlerinde Düşmüş Kadına Uzanan El: Mihnetkeşan ve Henüz On Yedi Yaşında”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 11, S. 19, ss. 127-137.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Kartal, S.G. (2016). “Ebu Mukbil Kemal’in “Dülgerin Kızı” Adlı Romanında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşları / Non-Muslim Ottoman Subjects in Ebu Mukbil Kemal’s Novel, “Dülgerin Kızı”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/10 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9581, p. 343-360.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016